

Eindrapportage SKB, projectnr. S1572

Naar een bodemdienst fosfaatuitmijning

Simon W. Moolenaar
Romke Postma
NMI

Oosterbeek, 30 november 2007

Inleiding

Aanleiding

Het kabinet wil zo mogelijk bodemdiensten belonen (Beleidsbrief bodem, december 2003). Het gaat hier om vormen van bodemgebruik die uitstijgen boven de reguliere eisen aan bodemgebruik en die aantoonbaar bijdragen aan doelen in het algemeen belang. Dit naar analogie van de zogenaamde Groene en Blauwe diensten. In 2004 is een eerste verkenning van de mogelijkheid van bodemdiensten uitgevoerd door EC-LNV. In 2006 is een studie van CLM, DLV groen & ruimte en NMI afgerond waarin de mogelijkheden van een aantal concrete bodemdiensten zijn verkend. Een van de cases in die studie was een bodemdienst fosfaat (P)-uitmijning voor de overgang van landbouw naar natuur. In opdracht van het Ministerie van LNV-directie platteland werkt NMI vanaf december 2006 aan een verdere verkenning en uitwerking van de mogelijkheden een dergelijke bodemdienst te organiseren. Tijdens de uitvoering van deze inventarisatie bleek dat in het projectvoorstel voor LNV het benodigde proceswerk voor de ontwikkeling van een bodemdienst P-uitmijning is onderschat. Om deze reden is hiervoor aanvullende subsidie aangevraagd bij Stichting Kennisontwikkeling Kennisoverdracht Bodem (SKB) voor het programma-onderdeel Procesvernieuwing; Duurzaam bodembeheer en gebiedsontwikkeling.

Door de SKB is vervolgens een grant verleend om de proces-aspecten nader uit te diepen, te weten:

- krachteveldanalyse
- wat zijn belemmeringen voor implementatie van de bodemdienst?
- is er een gezamenlijke opgave?
- zo ja, voor wie?
- is er commitment om een consortium te vormen?
- welke perspectieven zijn er om de gezamenlijke opgave aan te pakken (scenario's/oplossingsrichtingen)?

Wat is een bodemdienst?

In de studie van CLM/DLV/NMI zijn bodemdiensten gedefinieerd als "combinaties van maatregelen en daaraan gekoppelde beloningsvormen". Dit is een heel ruime definitie van een bodemdienst. Uit de verdere beschrijving blijkt dat agrariërs worden gezien als de aanbieders van de dienst. Als vragers van de bodemdiensten worden overheden op verschillende niveaus genoemd (Europees, landelijk, provinciaal, gemeenten, waterschappen), maar ook waterwinbedrijven en terreinbeheerders. Over opname van de bodemdienst in de Catalogus Groenblauwe Diensten (CGBD) is o.a. contact geweest met de provincies Gelderland en Noord-Brabant. In een gesprek met de projectleider van de CGBD (Erik van Moorsel, provincie Noord Brabant) kwam naar voren dat de EU een dienst (en dus ook een bodemdienst) strakker formuleert. Het zou moeten gaan om een regeling die getroffen wordt tussen een overheid en een eigenaar of gebruiker van de grond. Als het een gebruiker van de grond is, moet sprake zijn van reguliere langjarige pacht waarbij de gebruiker vrijwillig een dienst aangaat, die aanvullend is op de zaken die in het pachtcontract zijn vastgelegd. Het Ministerie van LNV wenst in dit verband echter de definitie van CLM/DLV/NMI te hanteren. Deze biedt bovendien de meeste ruimte om verschillende opties nader te verkennen.

Wat is fosfaatuitmijning?

Er zijn verschillende maatregelen mogelijk om de ontwikkeling van de gewenste natuur op voormalige landbouwgronden te stimuleren. Een veel toegepaste maatregel is het afgraven van de fosfaat (P)-rijke bovengrond. Deze maatregel is echter duur (met name door het grondtransport) en heeft enkele ongewenste neveneffecten, zoals het verwijderen van de zaadbank en het verstoren van de natuurlijke bodemopbouw. Een alternatieve maatregel is P-uitmijning, waarbij de bodem intact wordt gelaten en waarbij de P-toestand gericht wordt verlaagd door zoveel mogelijk P aan de bodem te onttrekken via het telen van een gewas. De P-onttrekking is het hoogst als sprake is van een hoge gewasgroei, die kan worden gerealiseerd door een optimalisering van de voorziening met vocht en alle nutriënten, met uitzondering van P.

De perspectieven van P-uitmijning om de grond in een specifieke situatie voor te bereiden op de gewenste natuurontwikkeling zijn afhankelijk van een aantal factoren:

- De hoeveelheid P die aanwezig is in de bodem, die tot uiting komt in de P-toestand van de grond en in de diepte tot waar sprake is van een verhoogde P-toestand. De totale P-voorraad in de bodem kan worden onderverdeeld in fracties die in meer of mindere mate in de bodem zijn vastgelegd. Voor natuurontwikkeling is de P-fractie die voor planten beschikbaar is van belang. De beschikbare P-voorraad in de bodem dient niet te hoog te zijn, omdat een verlaging tot het gewenste niveau via uitmijning anders (te) lang duurt.
- De gewenste natuur die in een specifieke situatie ontwikkeld dient te worden (natuurdoeltype). Dit bepaalt welke eisen er worden gesteld aan de abiotische randvoorwaarden, waarvan de nutriëntentoestand (o.a. P) een onderdeel is. Zo zijn de eisen die aan een ambitieus natuurdoeltype worden gesteld hoog en dat betekent dat de P-toestand in die situatie extra laag moet zijn. In die situaties kan een verlaging van de P-toestand tot het gewenste niveau via P-uitmijning lang duren.
- De vochttoestand van de bodem, en de veranderingen die hiervoor ten behoeve van de natuurontwikkeling eventueel (moeten) worden aangebracht. Zo leidt een vernatting van de bodem door een verhoging van de grondwaterstand in het algemeen tot een vrijkomen van het fosfaat dat in de bodem is vastgelegd. Enerzijds is zo'n vernatting soms gewenst ten behoeve van de natuurontwikkeling, maar anderzijds bemoeilijkt dit een verlaging van de P-toestand, waardoor de gewenste natuur moeilijker kan worden gerealiseerd. Op drogere gronden is afgraven soms nodig om de gewenste vernatting te kunnen realiseren. In zeer natte gebieden is afgraven vaak ongewenst of onmogelijk, omdat het maaiveld dan in of onder de grondwaterspiegel terechtkomt.

Voor een verdere beschrijving van de bodemprocessen die een rol spelen bij P-uitmijning wordt verwezen naar bijlage 1.

Voor een beschrijving van relevante terminologie qua regelgeving en beleid op het gebied van natuur(ontwikkeling) wordt verwezen naar bijlage 2.

Samenvatting acties en resultaten op basis van de door SKB verleende grant

1.

- Actie: Startgesprek met de provincie Zuid Holland (Dirk Polder, hoofd afdeling Groen & Ferdi Timmermans, hoofd afdeling Water) op 21-08-07.

- Resultaat: Suggestie van nieuwe oplossingsrichting via optie overgangsbeheer

2.

- Actie: Ten behoeve van het LNV-project was al een begeleidingsgroep (BG) geformeerd met vertegenwoordigers van het Ministerie van LNV, DLG, Staatsbosbeheer en LTO, aangezien dit belangrijke actoren zijn die een rol hebben bij de overgang van landbouw naar natuur. De provincies ontbraken echter nog in de BG. In een eerder stadium was al een gesprek gevoerd met IPO-werkgroep natuur (coördinator IPO: Marcel Roersma). We hebben vervolgens de provincies Noord Brabant (Ton Vermeer) en Gelderland (Teun Spek) op de hoogte gesteld van het initiatief en hen betrokken bij de al bestaande BG van het project.

- Resultaat: De BG is verbreed met de provincies Noord Brabant en Gelderland.

3.

- Actie: Natrekken bij LNV (beleidsmedewerker Ruben Post) van de haalbaarheid van de door de provincie Zuid Holland (Dirk Polder) voorgestelde oplossingsrichting via overgangsbeheer. Aan LNV-directie natuur is concreet gevraagd te onderzoeken in hoeverre het oude beleid van "overgangsbeheer" in dit kader opnieuw geïntroduceerd zou kunnen worden.

- Resultaat: Deze optie blijkt in de toenmalige vorm geen oplossing te bieden. LNV gaat een dergelijke regeling niet opnieuw organiseren. De provincies bevestigden dat deze optie inderdaad geen soelaas zou bieden gezien de ervaringen uit het verleden. Mogelijk kan deze optie in aangepaste vorm wel.

4.

- Actie: Contact met LBI over P-uitmijn-pilots in Noord Brabant.

- Resultaat: LBI zou agendalid willen zijn van de BG en de mogelijkheid bestaat om in een later stadium (praktijkpilot) samen op te trekken.

5.

- Actie: Gesprek met SBNL (Willem van Boschinga).

- Resultaat: Afstemming van de mogelijkheden van een bodemdienst en namen van contactpersonen bij SBNL en FPG die hierbij betrokken zouden kunnen zijn.

6.

- Actie: Achterhalen van contactpersonen van Brabants Landschap en Natuurmonumenten, deze op de hoogte stellen van het initiatief en nagaan van hun mogelijke betrokkenheid.

- Resultaat (5 en 6): Afstemming met SBNL (Hans Veurink), FPG (Ekko Aertsen), Brabants Landschap (Erik van Ingen/Arjen Simons) en Natuurmonumenten (Bart van Tooren).

7.

- Actie: BG vergadering 19 oktober (inclusief de provincies): perspectieven voor vervolg natrekken op basis van proces/organisatie van de verschillende opties/routes.

- Resultaat: Herziening van de tabel met opties/routes voor de bodemdienst en duidelijke perspectieven voor vervolg ("doorbraak"). Mogelijkheid van het betrekken van Verkeer en Waterstaat (Wilbert van Zeventer) bij het project voor het water-spoor.

8.

- Actie: Uitnodigen van SBNL (Hans Veurink), FPG (Ekko van Aertsen), Brabants Landschap (Erik van Ingen/Arjen Simons) en Natuurmonumenten (Bart van Tooren) om deel te nemen aan de BG.

- Resultaat: Alle partijen/personen willen graag betrokken zijn als agenda-lid, maar hebben geen capaciteit om actiever deel te nemen aan de BG.

9.

- Actie: Benaderen van het Ministerie van V&W (Wilbert van Zeventer) over de mogelijkheid van een bodemdienst P-uitmijnen t.b.v. waterkwaliteit.

- Resultaat: Mogelijke betrokkenheid van V&W in de vorm van budget om de verkenning van opties zoals uitgevoerd voor het natuur-spoor ook in versneld tempo uit te voeren voor het water-spoor.

10.

- Actie: BG vergadering 16 november: verificatie van de in de vergadering van 19 oktober geopperde routes en opties en afstemming natuur- en waterspoor.

- Resultaat: Definitieve tabel met opties/routes voor de bodemdienst en afspraken over vervolgstappen en hoe deze te realiseren/organiseren.

Het speel- en krachtenveld: (mogelijk) betrokken partijen en hun rol/positie

Het doel van een krachtenveldanalyse is het analyseren van bevorderende en belemmerende krachten (factoren) die van invloed zijn op het behalen van een op verandering gerichte doelstelling.

“Een krachtenveldanalyse is een beeld van de werkelijkheid waarin alle relevante personen/partijen zijn opgenomen, inclusief hun belangen en onderlinge afhankelijkheden.”
(De Beuk)

“Het maken van een krachtenveldanalyse is een tot mislukken gedoemde poging om greep te krijgen op de werkelijkheid van een ingewikkeld proces. Maar dat is geen reden om het niet te doen. Een krachtenveldanalyse is immers ook een instrument om rechtlijnig denken te voorkomen. Hij is namelijk nooit af.” (De Beuk)

Eerste verkenning van/door betrokken partijen

Voor het uitvoeren van een dienst zijn in ieder geval twee partijen nodig: een vrager en een aanbieder van de dienst. In de regel zal, gezien de aard van de gewenste activiteiten, de aanbieder van een bodemdienst een agrariër zijn. Naast een aanbieder van de dienst (in principe dus een agrariër) moet er ook een vrager van de dienst zijn, die de beloning voor de bodemdienst beschikbaar stelt. Hiervoor komen in principe de volgende organisaties in aanmerking:

- de nationale overheid (het Ministerie van LNV): DLG-BBL is het onderdeel van het Ministerie van LNV dat verantwoordelijk is voor inrichting, of
- de provincies als eindverantwoordelijke voor de realisatie van natuurdoelen, of
- terreinbeherende organisaties (TBO's), omdat ze er via een goed beheer voor moeten zorgen dat de natuurdoelen worden gerealiseerd, of
- een particulier (landgoedeigenaar) die natuur wil realiseren op eigen grond.

Hieronder wordt elk van deze organisaties nader belicht wat betreft hun rol en positie:

Nationale overheid:

Het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) is een onderdeel van de Dienst Landelijk Gebied (DLG). DLG-BBL draagt als agentschap van het Ministerie van LNV zorg voor de verwerving van gronden, het tijdelijk beheer ervan en de verkoop en overdracht van onroerende zaken (grond en gebouwen). DLG-BBL werkt voor diverse opdrachtgevers, waaronder het ministerie van LNV, provincies, andere ministeries, waterschappen en natuurbeschermingsinstanties. BBL heeft 1 personeelslid, de directeur. Het overige personeel wordt geleverd door DLG.

Provincies:

De provincies voeren vanaf 1-1-2007 (invoering Wet Inrichting Landelijk Gebied, WILG) de regie over het landelijk gebied. Zij maken de afspraken met het Rijk over de realisatie van rijksdoelen voor het landelijk gebied (Investeringsbudget Landelijk Gebied, ILG). Dit betekent dat ze de concrete begrenzing van natuurdoelen vaststellen en dat ze aangeven waar welke natuurdoelen moeten worden nagestreefd. Vervolgens zijn de provincies het aanspreekpunt voor alle partijen die een rol spelen bij de echte uitvoering in de gebieden. De provincies zullen uiteindelijk ook aan het rijk rapporteren welke prestaties (realisatie natuurdoelen) zijn geleverd.

Terreinbeherende organisaties (TBO's):

De relevante TBO's in dit verband zijn Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Provinciale Landschappen. De primaire taak van TBO's is het beheer van natuurgebieden. In de Bestuursovereenkomst Rijk en Provincie is vastgelegd dat terreinen ten behoeve van de realisatie van de EHS goed ingericht, zonder financiële belasting voor inrichting, worden overgedragen aan de TBO's. De Provincies zijn hiervoor verantwoordelijk. Dit betekent dat de gebieden zodanig zijn ingericht dat de eindbeheerder de doelen die voor dat gebied democratisch gelegitimeerd zijn vastgesteld, binnen een termijn van 10 jaar na overdracht tegen maatschappelijk aanvaardbare middelen kan realiseren en duurzaam in stand houden. De inrichting kan desgewenst plaatsvinden of voltooid worden na overdracht, mits de provincie daartoe een subsidie verstrekt.

Particulieren (m.n. landgoedeigenaren):

Binnen gebieden die door de provincies worden aangewezen krijgen particulieren het eerste recht om gronden voor nieuwe natuur te verwerven.

Bij het door LNV gefinancierde project was al een BG betrokken met vertegenwoordigers vanuit een aantal van bovengenoemde partijen, te weten:

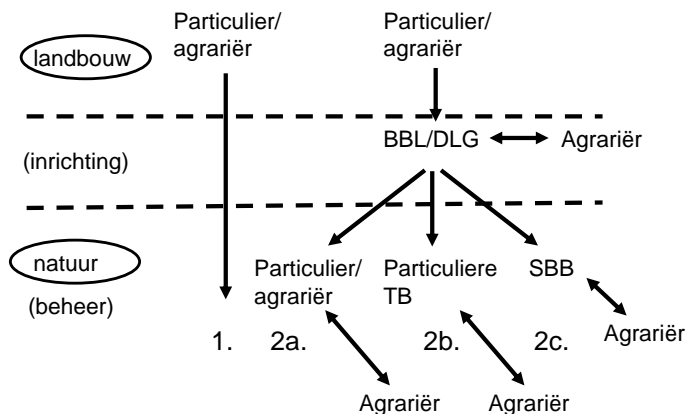
- LNV-directie natuur: Jep Karres (vanaf juli 2007 opgevolgd door Ruben Post)
- DLG-centraal: Carla Roghair
- DLG-zuid: Roy de Beijer
- LTO: Mark Heijmans
- StaatsBosBeheer (SBB-centraal): Eise Harkema

De vraag van LNV-directie platteland (Marian Hopman) was of de beoogde bodemdienst in samenspraak tussen deze partijen (zoals vertegenwoordigd in de oorspronkelijke BG) tot stand zou kunnen komen.

Gezamenlijk is vervolgens een aantal mogelijke opties geïdentificeerd waarbij uitmijning wordt uitgevoerd door een agrariër en waarbij de uitvoering als volgt wordt gerealiseerd (zie Figuur 1):

- gedurende een zekere periode in het traject van route 1 (grond was, is en blijft in bezit particulier/agrariër),
- voordat de grond wordt aangekocht door DLG-BBL (route 2-landbouw),
- nadat de grond is aangekocht door DLG-BBL waarbij DLG-BBL een particulier/agrariër inschakelt voor het uitvoeren van uitmijning (route 2-inrichting),
- nadat de grond na inrichting is overgedragen (route 2-beheer) aan
  - een particulier die de uitmijning uitvoert (route 2a),
  - een particuliere TBO (Natuurmonumenten of Provinciale Landschappen) die een particulier/agrariër inschakelt voor de uitmijning (route 2b),
  - Staatsbosbeheer die een particulier/agrariër inschakelt voor de uitmijning (route 2c).

In figuur 1 is schematisch aangegeven welke mogelijkheden in eerste instantie werden verkend voor een bodemdienst P-uitmijning, waarbij de agrariër de aanbieder van de dienst is.

Figuur 1. Schematische weergave van de potentiële mogelijkheden die er zijn om agrariërs in te schakelen bij een bodemdienst P-uitmijning in het traject van natuurontwikkeling op voormalige landbouwgronden.

Nadere beschouwing: knelpunten die een bodemdienst belemmeren

Bij een bodemdienst dient er sprake te zijn van een aanbiedende en een vragende partij, waarbij de vrager een vergoeding (bijvoorbeeld in de vorm van een financiële vergoeding of een verlaagde pachtprijs) beschikbaar stelt voor de aanbieder. Het idee is dat boeren optreden als de aanbieders van de dienst. Het was echter een stuk lastiger te zijn om een organisatie te vinden die als vrager van deze te ontwikkelen bodemdienst op wil treden. Dit bleek uit de verkenningen die hiertoe in het voorjaar van 2007 werden uitgevoerd.

DLG-BBL zag P-uitmijning niet als een inrichtingsmaatregel, maar als een beheersmaatregel, aangezien uitmijning een lang proces is dat jaren vergt. Bovendien is P-uitmijning voor DLG-BBL lastig uitvoerbaar, aangezien ze opdracht hebben de grond zo snel mogelijk over te dragen, nadat duidelijk is geworden dat de grond een natuurbestemming heeft gekregen. Het huidige instrumentarium voor inrichtingssubsidie (uitkering ineens) lijkt daarom niet geschikt voor het subsidiëren van P-uitmijning.

SBB heeft als taak het beheer van natuurterreinen en vond dat P-uitmijning niet valt onder beheer, maar onder inrichting. P-uitmijning vindt immers plaats in plaats van afgraving en afgraving is een inrichtingsmaatregel. SBB zag zichzelf dan ook nog niet direct als vrager van de bodemdienst P-uitmijning. SBB stond op het standpunt dat de grond is ingericht als het geschikt is voor natuurontwikkeling op het moment dat ze de grond in bezit krijgt (zie Bestuursovereenkomst Rijk en Provincie).

De belangrijkste bezwaren van SBB waren dat:

- er kosten gemoeid zijn met de uitvoering van P-uitmijning, waarvoor SBB geen middelen heeft;
- P-uitmijning een lange (onbekende) periode vergt, waardoor de gewenste natuur mogelijk niet tijdig kan worden gerealiseerd en waardoor SBB mogelijk niet kan voldoen aan de resultaatverplichting (vastgelegd in prestatiecontracten met LNV);
- het voor het realiseren van de gewenste natuur soms nodig is te verschrallen en te vernatten; in dat geval voldoet alleen P-uitmijning niet, maar is het onderdeel van een combinatie van inrichtingsmaatregelen die door het uitmijnen bovendien vertraagd zouden kunnen worden.

De volgende factoren/belangen speelden dus een belangrijke rol:

- Er zijn verschillende organisaties/diensten betrokken bij de overgang van landbouw naar natuur en het is niet meteen duidelijk welke organisatie de meest aangewezen vrager van de bodemdienst kan/wil zijn.
- Verantwoordelijkheden van de partijen en financiering van de te maken kosten zijn hierbij van groot belang.
- P-uitmijning is een potentiële dienst ter voorbereiding op natuurontwikkeling, die afwijkt van de bestaande "diensten" inrichting en beheer, waarvoor het bestaande instrumentarium is ontwikkeld. Vanuit het huidige instrumentarium geredeneerd, kan P-uitmijning het best worden gekarakteriseerd als een "inrichtingsachtige beheersmaatregel". Er is op dit moment echter geen duidelijk instrument beschikbaar voor een bodemdienst P-uitmijning.

In bepaalde gevallen lijkt een bodemdienst P-uitmijning binnen het huidige instrumentarium al wel mogelijk, bijvoorbeeld door het afsluiten van (kortlopende) pachtcontracten tussen provincies, DLG of terreinbeheerders met agrariërs. In het contract kunnen dan beperkende bepalingen worden opgenomen, zodat de P-uitmijning daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Een beloning voor de agrariër kan dan bestaan uit een verlaagde pachtprijs. Hierbij is echter nog sprake van een aantal knelpunten:

- De uitvoerbaarheid van uitmijning (langdurig proces) in relatie tot andere doelstellingen van betrokken organisaties (DLG moet grond snel doorleveren);
- de wijze waarop de financiering wordt geregeld;
- onzekerheid over de termijn die nodig is om het gewenste resultaat te realiseren;
- de relatie tot andere (inrichtings-)maatregelen die in een gebied worden genomen.

Concluderend werd toen dan ook gesteld dat alle tot dan toe betrokken partijen positief (en zelfs enthousiast) waren over de mogelijkheid van een bodemdienst P-uitmijning, maar dat deze dienst in de huidige organisatie van inrichting en beheer bij natuurontwikkeling niet goed was in te bedden. Verondersteld werd dat er qua financiering en regelgeving eerst via LNV en IPO een aantal zaken

“geregeld” zou moeten worden, waarschijnlijk op hoger ambtelijk en/of bestuurlijk niveau, voordat de bodemdienst geïmplementeerd zou kunnen worden.

Genoemde knelpunten leidde tot een impasse. Met name de bezwaren van SBB en DLG wogen zwaar: er was daardoor geen concrete vrager voor de bodemdienst. Deze impasse was de aanleiding om bij SKB een proces-grant aan te vragen.

Visies om oorspronkelijke belemmeringen aan te pakken

Visie: Overgangsbeheer opnieuw introduceren

Als aftrap van het SKB-procestraject is een gesprek gevoerd met de provincie Zuid Holland (Dirk Polder, hoofd afdeling Groen & Ferdi Timmermans, hoofd afdeling Water).

In de voorafgaande fase waren de mogelijkheden verkend om een bodemdienst P-uitmijning uit te laten voeren door boeren vóór functieverandering en/of de overdracht van de grond aan DLG-BBL. De conclusie was dat dit lastig zou zijn, met name vanwege de vragen rondom gewenste tijdstip van verkoop en gerelateerde vergoedingen voor diensten en grond. Varianten die uitgaan van een uitgestelde verkoop (met eventuele bonus) aan DLG-BBL of een terreinbeheerder gekoppeld aan uitmijningsbeheer worden in de praktijk als onhaalbaar en ongewenst verworpen, omdat de grondwaarde over 10 jaar sterk gewijzigd kan zijn en de agrariër noch DLG-BBL het risico willen nemen van een verkeerde prijs. Verder is aankoop gewenst om zekerheid te bieden dat de uitgemijnde grond na 10 jaar ook daadwerkelijk de beoogde natuurbestemming krijgt. Als de agrariër weer regulier agrarisch gebruik zou oppakken, dan is de bodemdienst nutteloos geweest.

Dirk Polder opperde dat het mogelijk zou moeten zijn om voor de beoogde dienst een subsidieregeling te ontwikkelen die beschikbaar is voor boeren in gebieden die zijn (of worden) begrensd (bijv. EHS). Van deze grond is het namelijk zeker dat die op termijn de bestemming natuur krijgt, waardoor je geen afspraak hoeft te maken over verkoop in de toekomst. In eerste instantie zou de overdracht dan op basis van vrijwilligheid moeten plaatsvinden. In het uiterste geval zou er dan echter ook op basis van onteigening gehandeld kunnen worden.

Wat betreft de mogelijke inbedding van P-uitmijnen als dienst kregen we het dus over de mogelijkheid om toch te bezien in hoeverre een bodemdienst een plaats zou kunnen krijgen vóór de daadwerkelijke functiewisseling (en mogelijk ook eigendomswisseling): via overgangsbeheer. Het is namelijk niet nodig om afspraken te maken over de verkoop in de toekomst als er een regeling wordt ontworpen voor agrariërs/particulieren in gebieden die zijn begrensd. Hierdoor worden de perspectieven van deze optie sterk verbeterd en leidt een dergelijke regeling mogelijk tot meer en snellere verwerving door lagere inrichtingskosten.

Overgangsbeheer heeft als regeling zes jaar bestaan binnen het subsidiestelsel van Programma Beheer. Het kwam er op neer dat je op gronden die in het provinciale Natuurgebiedsplan waren begrensd als nieuwe natuur, ook SAN pakketten kon afsluiten voor een periode van zes jaar. Na deze zes jaar kon de grondeigenaar kiezen uit twee mogelijkheden:

1. Weer terug naar reguliere landbouw zonder terugbetaling van verkregen SAN beheersvergoedingen
2. Overstappen naar SN

De regeling is inmiddels zo goed als beëindigd. In Zeeland wordt de regeling 2 jaar voortgezet. Voorwaarde is dat dan werkelijk tot functieverandering wordt overgegaan. In Overijssel kan men in sommige gevallen opnieuw een termijn van zes jaar SAN ingaan. De rol van de provincies is in het ILG zeer sterk en provincies kunnen nu zelf dit soort zaken meer gebiedsgericht insteken en regelen via PSAN en PSN (beide onderdeel van Programma Beheer). Provincies kunnen via het Natuurgebiedsplan besluiten om te begrenzen met het oog op natuurontwikkeling en vervolgens PSAN pakketten aanbieden die daarbij passen, zoals een bodemdienst P-uitmijning. Hierbij is het wel zaak om continuïteit te bieden: een contract voor 10 jaar bijvoorbeeld.

Natuurgebiedsplannen bieden dus de basis voor begrenzing van (beoogde) natuurgebieden, aanwijzing van parels, etc. De begrenzing is volgens SBNL echter niet keihard: er wordt flexibel mee omgegaan en de grenzen zijn ook enigszins rekbaar. Het proces komt tot stand op basis van onderhandeling en op basis van vrijwilligheid. Dit is volgens SBNL niet heel rigide in te vullen met dwang/onteigening etc. Alleen in heel speciale gevallen. Dus wel bij uitzondering, maar niet als regel/norm.

Voor gebieden die in de toekomst worden aangekocht door DLG-BBL lijken er desalniettemin perspectieven voor P-uitmijning als bodemdienst te zijn als een dergelijke regeling zou bestaan (optie 2 in Tabel 1).

In Tabel 1 staat een overzicht van de in eerste instantie door ons ingeschatte perspectieven van een aantal opties voor een bodemdienst P-uitmijning. Deze inschatting is gemaakt nadat we gesproken hadden met Dirk Polder en voordat we de provincies aan boord kregen van de BG. De opties worden gevormd door combinaties van de organisatie die optreedt als vrager en de fase in het proces van de overgang van landbouw naar natuur waarin de bodemdienst wordt uitgevoerd.

Tabel 1. De in eerste instantie ingeschatte perspectieven van een aantal opties voor een bodemdienst P-uitmijning, in afhankelijkheid van i) de route (zie figuur 1 en 2), ii) de organisatie die optreedt als vrager en iii) de fase waarin de bodemdienst een plek krijgt.

Optie	Route	Potentiële vrager	Fase	Perspectief bodemdienst
1	1	Provincie	Alle/n.v.t.	+
2	2	Provincie/DLG-BBL	Vóór aankoop grond door DLG-BBL	+
3	2	DLG-BBL	Inrichting	-/+
4	2a	Provincie/particulier	Beheer	+/-
5	2b	Natuurmonumenten, Prov. Landschappen	Beheer	+/-
6	2c	Staatsbosbeheer	Beheer	+/-

Visie van de provincies Noord Brabant en Gelderland

De provincies die gezien hun combinatie van bemestingsverleden, grondsoort en EHS-opgaven het meest gebaat zouden kunnen zijn bij een bodemdienst P-uitmijning zijn Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel. In gesprekken met de Provincies Noord-Brabant (m.n. Ton Vermeer) en Gelderland (m.n. Teun Spek) kwamen in eerste instantie de volgende vragen en/of opmerkingen naar voren:

- De provincies houden zich bezig met de (globale) coördinatie van het natuurbeleid, en zullen geen contracten afsluiten met individuele boeren. Mogelijk zouden ze wel een subsidieregeling (zoals PSN) in het leven kunnen roepen;
- Aangezien PSN en PSAN per 1-1-'09 worden herzien, lijkt het niet zinvol veel energie te steken in het opnemen van de bodemdienst P-uitmijning in de bestaande PSN en PSAN. Het lijkt wel zinvol na te gaan of de bodemdienst in de herziene versies van deze regelingen opgenomen kan worden. Aangezien de Catalogus Groenblauwe Diensten blijft bestaan, lijkt het ook zinvol/noodzakelijk een pakket voor de bodemdienst P-uitmijning op te nemen in de CGBD.

Aan de provincies Gelderland en Noord Brabant is gevraagd ook deel te nemen aan de BG en om gezamenlijk met de andere partijen alle opties nog eens door te lopen (19 oktober). Inmiddels is ook contact gelegd met de provincie Overijssel over dit onderwerp, maar zij maken nog geen onderdeel uit van de BG. De inbreng van de provincies resulteerde in de volgende afwegingen (zie Tabel 1).

Wat betreft optie 1: Grond blijft in eigendom agrariër/particulier

Er moet duidelijk onderscheid worden gemaakt op basis van de bestemming van de grond:

- het blijft landbouwgrond (geen functieverandering)
- het wordt natuur (functieverandering)

Als het natuur wordt, willen de provincies daar een uitmijnpakket voor ontwikkelen. Hierbij krijgt de boer een passende vergoeding. Het uitmijnpakket is dan te beschouwen als onderdeel van de inrichting.

De optie van herintroductie van een Regeling overgangsbeheer, zoals geopperd door Dirk Polder, wordt niet kansrijk geacht. De toenmalige regeling overgangsbeheer frustreerde juist de overgang naar natuur: de stap van overgangsbeheer naar eindbeheer werd niet gemaakt. Alleen met een duidelijke sturing via een maximale termijn voor het overgangsbeheer en/of via het sturen op resultaat van het P-uitmijnen, zou het een optie kunnen zijn om een dergelijke regeling te her-introduceren.

→ *Infilling van optie 1 zou dan op twee manieren kunnen plaatsvinden:*

1a. de landbouwgrond krijgt direct de bestemming natuur (functieverandering): hier moet dan een inrichtingspakket uitmijnen voor ontwikkeld worden;

1b. her-introductie van een regeling overgangsbeheer met een maximale termijn, waarbinnen de boer moet omschakelen van landbouw naar natuur (functieverandering).

Beide opties (1a en 1b) kunnen door de provincies zelf geregeld worden in het kader van ILG. Dit moet dan wel ingepast worden in het totale huis van (inrichtings)pakketten en de herziening van programma beheer (1a) en/of de catalogus groen-blauwe diensten (1b).

Wat betreft optie 2: Bodemdienst voor aankoop van de grond door DLG-BBL

Deze optie wordt als niet erg kansrijk bestempeld: gaat de eigenaar wel of niet verkopen? Dit blijft onzeker (ook gezien de huidige stijgende prijzen voor landbouwproducten zal een boer minder snel geneigd zijn tot verkoop over te gaan). Naast de onzekerheid die al genoemd werd bij de optie overgangsbeheer komt hier de onzekerheid van de grondtransactie (verkoop) nog bij. Een afspraak in termen van bijvoorbeeld "over 6 jaar aankopen" werkt niet. Nu verwerven, is het motto.

→ *Optie 2 afvoeren*

Wat betreft optie 3: Bodemdienst tijdens inrichtingsfase door DLG-BBL

De grond moet snel doorgeleverd worden. DLG-BBL moet gronden snel kunnen laten rouleren om maximaal budget beschikbaar te hebben voor grondverwerving. De provincies beslissen over de budgetten voor inrichting/beheer. Optie 3 is voor provincies en DLG geen optie.

→ *Optie 3 afvoeren.*

Wat betreft opties 4, 5 en 6: Bodemdienst tijdens beheersfase

Deze opties zijn in principe alle te regelen door de provincies en zouden onderdeel kunnen uitmaken van het nieuwe/herziene programma beheer: het "Programma Beheer Uitmijnpakket".

In geval van optie 6 zou SBB optreden als vrager van de bodemdienst. SBB vindt dat uitmijning een onderdeel is van inrichting en niet van beheer. De belangrijkste bezwaren van SBB zijn dat

- er kosten gemoeid zijn met de uitvoering van P-uitmijning, waarvoor SBB geen middelen heeft;
- P-uitmijning een lange periode vergt, waardoor de gewenste natuur mogelijk niet tijdig kan worden gerealiseerd, waardoor SBB mogelijk niet kan voldoen aan de resultaatverplichting (vastgelegd in prestatiecontracten met LNV).

Als tegemoet wordt gekomen aan deze bezwaren, wil SBB overwegen of het zinvol is om als vrager van een bodemdienst P-uitmijning op te treden.

Op basis van gesprekken met LNV en de betrokken provincies concluderen we dat aan het eerste bezwaar kan worden tegemoet gekomen, doordat inrichtingsgeld in het kader van ILG (deels) doorgeschoven kan worden naar terreinbeheerders.

Het tweede bezwaar zou kunnen worden ondervangen door P-uitmijning uitsluitend toe te passen in situaties waarin de kans op succes hoog is, bijvoorbeeld als de P-toestand niet zo hoog is en/of als het gewenste natuurdoeltype niet zo ambitieus is. Uit onderzoek van Alterra is gebleken dat het gewenste natuurdoeltype in bepaalde situaties beter kan worden gerealiseerd met een beheer van verschralen of uitmijnen dan door afgraven. Voor dergelijke situaties gaat het tweede bezwaar dan ook niet op.

Wat betreft SBB (optie 6) zouden tenslotte afspraken gemaakt moeten worden in het contract (de bestuursovereenkomst) met de provincies. Hierbij dient dan ook tegemoet te worden gekomen aan de genoemde bezwaren.

De eerste indruk van de provincies en SBB was dat er in de praktijk niet veel verschillen zullen zijn wat betreft de introductie van de bodemdienst ten behoeve van particulieren (optie 4), particuliere TBO's (Natuurmonumenten en Provinciale Landschappen, optie 5) of SBB (optie 6).

→ *Opties 4, 5, 6 zouden onderdeel kunnen gaan uitmaken van het nieuwe programma beheer*

Hoofdroutes 1 en 2 met de onderverdeling naar opties 1-6 hebben betrekking op het inzetten van een bodemdienst P-uitmijning in het kader van natuurontwikkeling (EHS).

Naast de getoonde routes en opties kwam in de bespreking op 16 oktober nog een andere hoofdroute nadrukkelijk naar voren, te weten Route 3 (optie 7): Ontwikkelen van een bodemdienst met het oog op verbetering van de bodemkwaliteit ten behoeve van waterkwaliteit (behalven KRW-normen). In dat geval staat de P-uitmijning dus niet ten dienste van natuur(ontwikkeling), maar wel ten dienste van verbetering van de waterkwaliteit. In dat geval kan de bodemdienst een onderdeel zijn van het beheer door een boer op zijn eigen grond op basis van vrijwilligheid en tegen een redelijke vergoeding. Ook deze optie zou ingepast moeten worden in de Catalogus Groen-Blauwe Diensten.

→ *Optie 7: bodemdienst ten behoeve van waterkwaliteit introduceren*

→ De meest kansrijke opties zijn (zie ook de herziene Tabel 2):

- 1a, 4, 5, 6: zouden ondergebracht moeten worden in het nieuwe programma beheer;
- 1b, 7: zouden ingepast moeten worden in de Catalogus Groen Blauwe Diensten, waarbij voor optie 1b een her-introductie van een regeling overgangsbeheer nodig is.

Tabel 2. De in tweede instantie ingeschatte perspectieven van een aantal opties voor een bodemdienst P-uitmijning, in afhankelijkheid van i) de route ii) de organisatie die optreedt als vrager en iii) de fase waarin de bodemdienst een plek krijgt.

Optie	Route	Potentiële vrager	Fase	Perspectief bodemdienst
1a	1	Provincie, via PB	FV → natuur	+
1b	1	Provincie, via CGBD of PB	Landbouw/overgangsbeheer	+/-
2	2	Provincie/BBL-DLG	Vóór aankoop grond door BBL	-
3	2	BBL-DLG	Inrichting	-
4	2a	Particulier, via PB	Beheer	+
5	2b	Natuurmonumenten, Landschappen, via PB	Beheer	+
6	2c	Staatsbosbeheer, via PB (aparte regeling?)	Beheer	+
7	3	Provincie, via CGBD	Landbouw	+

FV: functieverandering landbouw → natuur

PB: Programma Beheer

CGBD: Catalogus Groen Blauwe Diensten

Oplossingsrichtingen om een bodemdienst P-uitmijning van de grond te krijgen

Ter verdere afstemming wat betreft de inbedding van P-uitmijning in een regeling hebben we vervolgens een aantal vragen gesteld aan Natuurmonumenten, Brabants Landschap, Stichting Beheer Natuur & Landelijk Gebied (SBNL) en Federatie Particulier Grondbezit (FPG). Daarnaast heeft Staatsbosbeheer nog aanvullende punten aangeleverd.

Vragen aan Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, FPG en SBNL:

1. Hoe kijkt uw organisatie aan tegen:
  - P-uitmijning in het algemeen?
  - Het idee van een bodemdienst?
  - De inbedding van P-uitmijnen in een bodemdienst?
  - De huidige praktijk in dit verband?
  - De gewenste situatie?
  - Ziet u een gezamenlijke opgave: zo ja, voor wie?
  - Welke perspectieven zijn er om de gezamenlijke opgave aan te pakken (scenario's/oplossingsrichtingen)?
2. Wat is de rol/positionering van:
  - Natuurmonumenten
  - Provinciale Landschappen (Brabants Landschap)
  - FPG/SBNL
3. Missen we in onze verkenning nog een of meer belangrijke partijen?
4. Sluit uw (wens)beeld aan bij de opties die verwoord zijn (zie Tabel 2)?
  - Zo ja, bij welke optie (s)?
  - Zo nee, welke alternatieve mogelijkheden ziet u?
5. Welke belemmeringen ziet u en wat zou in dit verband juist goede mogelijkheden bieden?
6. Zou uw organisatie samen met andere partijen (provincies Gelderland, Noord Brabant, Overijssel, LTO, SBB, DLG, LNV) om de tafel willen als lid van een begeleidingsgroep om de mogelijkheid van een bodemdienst P-uitmijning verder te verkennen/onderzoeken en in te vullen (randvoorwaarden implementatie)?
7. Zo nee, zou u in ander/kleiner verband wel over dit onderwerp verder willen denken?

Samenvatting van de reacties van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, FPG en SBNL:

Staatsbosbeheer (SBB), Eise Harkema

SBB staat positief tegenover de modelijkheid van P-uitmijning als dit inderdaad een kosteneffectief alternatief voor afgraven is. Het komt er op neer dat Staatsbosbeheer in optie 6 route 2c de potentiële vrager is uit naam van de Provincie. De Provincie maakt de keuze om uit te mijnen (in plaats van af te graven). Pas na onder andere het uitmijnen is er sprake van een ingericht terrein en kan het beheer aanvangen. Alle kosten in deze fase zijn inrichtingskosten en komen uit het ILG.

Als na de uitmijningsperiode het uitmijnen is tegengevallen is Provincie verantwoordelijk voor een alternatieve inrichting. In het geval van SBB is dus de provincie verantwoordelijk tot en met de inrichting. LNV (directie natuur) is vervolgens verantwoordelijk vanaf de beheersfase. SBB verzorgt dan in de praktijk in beide gevallen de uitvoering. Pas na het uitmijnen/inrichten zal SBB aan de natuurdoelen werken en verantwoording afleggen aan LNV-directie natuur.

Natuurmonumenten (NM), Bart van Tooren

Natuurmonumenten heeft vooralsnog te weinig capaciteit om prioriteit te kunnen geven aan het lidmaatschap een begeleidingscommissie om het concept/de organisatie van uitmijnen verder uit te werken. Ze blijven we wel graag op de hoogte van de resultaten (agendalid en commentaar leveren).

Natuurmonumenten heeft vaak zelf de verantwoordelijkheid voor inrichting en kopen vaak ook zelf de grond aan (i.t.t.SBB). Uitmijning kan een optie zijn om de P-beschikbaarheid te verminderen. Het is echter sterk afhankelijk van de lokale situatie of het op een afzienbare termijn van pakweg maximaal 10 jaar kan leiden tot een zodanige reductie van de P-beschikbaarheid dat de kansen op realisatie van waardevolle natuur sterk stijgen. In veel gevallen zal een veel langere periode noodzakelijk zijn en dan is uitmijning niet interessant. Tijdens het uitmijnen is ter plekke geen sprake van enige natuurkwaliteit.

In die gevallen waar thans sprake is van uitmijning in gebieden van Natuurmonumenten wordt dat geregeld door een (pacht)contract waarin bepalingen zijn opgenomen over de vereiste werkzaamheden. Deze bepalingen resulteren in een verlaagde pacht prijs ten opzichte van reguliere pacht. Maar daar er veelal nog sprake zal zijn van een flinke opbrengst aan gewas (anders heeft uitmijnen ook geen zin) zal de gebruiker/pachter voor dit gebruik dienen te betalen (dit gebeurt in ieder geval op Plantloon). Het is nog de vraag hoe algemeen-toepasbaar deze constructie is: het hangt af van de eigenaars-situatie (relatie terreinbeheerder en boer) of het kan en mag (staats-steun-proof). Volgens NM kan uitmijnen een aantrekkelijke optie zijn voor een beheerder/TBO om een overbruggingsperiode naar (verdere) inrichting in te vullen. Met name financieel is het aantrekkelijk daar het uitgeven van grond aan een boer op deze wijze iets oplevert en tegelijkertijd de uitgangssituatie voor natuurontwikkeling beter wordt. Een subsidie kan deze vorm van gebruik stimuleren.

Brabants Landschap (BL), Arjen Simons

Voor BL geldt dat het niet haalbaar is om deel te nemen aan een BG. BL wil wel graag agendalid blijven en eventueel schriftelijk reactie's leveren op stukken.

Wat betreft P-uitmijning in het algemeen; dit vindt BL op zich een interessante mogelijkheid, waarvan de effectiviteit wel nauwkeurig onderzocht worden. Nadeel is dat je vooral bij natuurontwikkeling in combinatie met uitmijnen vaak nog enige tijd met een niet echt natuurlijke vegetatie zit. BL staat positief t.o.v. het idee van een bodemdienst en ook positief t.o.v. de inbedding van P-uitmijnen in een bodemdienst. Als organisatie heeft BL echter nog geen, of zeer weinig, ervaring met uitmijnen. BL zou idealiter zien dat de grond al verschaald is wanneer deze in bezit komt van de TBO. Optie 3 zou wat BL betreft dus ideaal zijn. (dit sluit aan bij eerder gevoerde discussies binnen de BG en met SBB over dit zelfde onderwerp; inmiddels is de visie hierop in de BG gewijzigd).

Aangezien er voor een agrarier wel degelijk te verdienen is op het moment van uitmijnen betwijfelt BL of het op de juiste plaats is binnen Programma Beheer. Er kan wel aan een combinatie gedacht worden, net zoals bijv. inscharing. Dus een beheervergoeding en tevens een kortlopende overeenkomst met een agrarier die vervolgens het uitmijnen voor zijn rekening neemt. De agrarier kan nog een redelijk aantal snede's 'oogsten'. Er wordt volgens BL te weinig rekening gehouden met de opbrengsten van de agrarier, alleen met de kosten.

SBNL/(FPG), Hans Veurink

SBNL ziet P-uitmijning in het algemeen als een goed alternatief voor ontgronding. Uiteraard afhankelijk van de situatie, maar in veel gevallen zijn voordelen te verwachten. Het idee van een bodemdienst en inbedding van uitmijnen hierin spreekt SBNL dan ook aan. De huidige praktijk is dat regelmatig een voor natuurontwikkeling te hoog nutriënteniveau aanwezig is voor de ontwikkeling van ambitieuze natuurdoelen.

SBNL ziet de mogelijkheid voor bodemdiensten mee te nemen op twee niveaus:

1. In de discussie over de omvorming van Programma Beheer. Hiervoor zijn momenteel vier IPO-werkgroepen in het leven geroepen. SBNL en FPG draaien gezamenlijk mee (Wubbo de Raad en Ekko Aertsen). Het inbedden van bodemdiensten in PB/ILG kan hier geagendeerd worden.
2. In het reguliere overleg over programma beheer. Hiervoor bestaan drie overlegplatforms. Hans Veurink zou het als vertegenwoordiger van FPG/SBNL kunnen aankarten/op de agenda zetten in de begeleidingsgroep programma beheer.

Als het in deze (IPO-)verbanden wordt aangekaart, lijkt het SBNL niet direct nodig om zitting te nemen in een BG. Wel wil SBNL mede zorgdragen voor de afstemming tussen de verschillende overleggen.

→

Op basis van de reacties van de verschillende partijen en een bespreking met de BG op 16 november zijn vervolgens enkele wijzigingen voorgesteld ten aanzien van het schema in Figuur 1 en Tabel 2. Deze zijn weergegeven in Figuur 2 en Tabel 3. Belangrijkste punt is dat uitmijning in alle gevallen onder inrichting valt. Ook de optie van herintroductie van overgangsbeheer waarbij de uitmijning uitgevoerd wordt op het moment dat de grond nog in landbouwkundig gebruik is, maar waarbij t.z.t. functieverandering volgt, moet voor de helderheid bij de fase van inrichting worden ondergebracht.

→

Op basis van de reacties van de verschillende partijen en

(overeen)

Figuur 2. Schematische definitieve weergave van de potentiële mogelijkheden die er zijn om agrariërs in te schakelen bij een bodemdienst P-uitmijning in het traject van landbouw naar natuurontwikkeling.

Tabel 3. De in derde instantie ingeschatte (definitieve) perspectieven van een aantal opties voor een bodemdienst P-uitmijning, in afhankelijkheid van i) de route ii) de organisatie die optreedt als vrager en iii) de fase waarin de bodemdienst een plek krijgt.

Optie	Route	Potentiële vrager	Fase	Perspectief bodemdienst
1	1a	Provincie, via PB ¹	Landbouw/overgangsbeheer (Inrichting/"pre-inrichting")	+/-
2	1b	Provincie, via PB	FV (Inrichting)	+
3	2a	Provincie/BBL-DLG	Vóór aankoop grond door BBL	-
4	2b	BBL-DLG	Inrichting	-
5	2c	Particulier, via PB	Inrichting	+
6	2d	Natuurmonumenten, Landschappen, via PB	Inrichting	+
7	2 ^e	Staatsbosbeheer, uit naam van de provincie (via ILG)	Inrichting	+
8	3	Provincie, via CGBD	Landbouw	+

FV: functieverandering landbouw → natuur

PB: Programma Beheer

CGBD: Catalogus Groen Blauwe Diensten

1. "Via PB" betekent wel dat P-uitmijnen ook als (inrichtings)pakket opgenomen moet worden in de CGBD. In geval van route 1a is het verder zaak om de dienst wel al zo hard mogelijk te koppelen aan het toekomstige traject van FV ("de eerste fase van" een uitgestelde FV) en het als zodanig toch al als inrichtingspakket te benoemen en de geplande FV vast te leggen.

Conclusies

In dit project zijn proceswerkzaamheden uitgevoerd waarbij de vraag centraal stond welke organisatie(s) als vrager(s) op kan/wil treden bij een bodemdienst P-uitmijning. Hiertoe is een krachtenveld-analyse gemaakt en is het commitment en draagvlak voor de bodemdienst bij de betrokken organisaties verkend.

Het bleek dat in onze verkenning geen belangrijke partijen ontbreken. De conclusies zijn dan ook als betrouwbaar op te vatten. In het algemeen kan worden geconcludeerd dat de bevroegde organisaties/personen positief staan tegenover P-uitmijning in plaats van of in combinatie met afgraven als dat een aantoonbaar kosteneffectief alternatief blijkt te zijn. Het idee om dit via een bodemdienst vorm te geven wordt ook positief opgevat. De meest voor de hand liggende oplossingsrichtingen/wensbeelden zoals beschouwd door de partijen zelf staan in Tabel 3 weergegeven. Op dit moment zijn voorbeelden bekend van gevallen (o.a. in Brabant) waarbij op terreinen van Natuurmonumenten al P-uitmijning wordt uitgevoerd door boeren. Dit wordt geregeld via pachtcontracten met beperkende bepalingen en een verlaagde pachtprijs. Het is denkbaar dat de bodemdienst P-uitmijning in de toekomst op deze manier wordt vorm gegeven. Het zal afhankelijk zijn van de situatie of het op deze manier wel/niet geregeld kan worden. Het is namelijk de vraag of hierbij geen sprake is van staatssteun. Dit is sowieso een belangrijk punt dat te ondervangen is met een duidelijke formulering van mogelijke uitmijnpakketten in de CGBD. Het uitwerken en implementeren van een bodemdienst P-uitmijning als instrument dat structureel is in te zetten staat of valt uiteindelijk toch met een generiek inbedding qua financiering en regelgeving (zoals in PB en CGBD). Wat dat betreft biedt de hervorming van het huidige PB een goede gelegenheid om deze gezamenlijke opgave van nationale/provinciale overheden (ILG) en de gebiedspartners (TBO's, particulieren en agrariërs) op te pakken. Als de betrokken provincies de bodemdienst inderdaad een plaats geven in PB/CGBD dan lijken er qua randvoorwaarden verder geen serieuze belemmeringen te zijn voor een bodemdienst P-uitmijning. De praktische uitwerking hiervan kan opgepakt worden in een vervolg-project.

Het speelveld wordt voornamelijk bepaald door de provincies, de TBO's, de particuliere (groot-) grondbezitters en de agrariërs. De belangrijkste bevindingen per partij staan hieronder (nogmaals) weergegeven.

Provincies/IPO: vorm geven van benodigd instrumentarium

De provincies vervullen in alle gevallen een centrale rol. Zij hebben de regie en beschikken met ILG over een pot met geld waarmee ze bepaalde doelstellingen dienen te realiseren. De uitdaging voor de provincies is nu om deze pot met geld zoveel mogelijk te ontschotten en effectief in te zetten voor verschillende doelen tegelijk (bijvoorbeeld natuur en waterkwaliteit). Om te voorkomen dat sprake is van staatssteun is het van belang dat in de CGBD een P-uitmijnpakket wordt opgenomen (bruikbaar voor waterkwaliteit en natuur) en dat binnen het herziene PB de bodemdienst wordt ingebed (alleen relevant voor natuur). Dit kan in eerste instantie plaatsvinden op initiatief van de (3) betrokken provincies en vervolgens kan IPO worden geïnformeerd. Per provincie zal er een tweetal ambtenaren het voortouw moeten nemen in de beleidsvoorbereiding en -implementatie: een ambtenaar vanuit water/natuur en een ambtenaar vanuit (omvorming) PB. Deze duo's hebben samen voldoende mandaat om een en ander binnen de provincies in gang te zetten. In Gelderland en Noord-Brabant zijn deze duo's bekend en hiertoe bereid. Ook de provincie Overijssel is hiervoor benaderd.

TBO's en particulieren: vragers van de bodemdienst

De provincies scheppen de kaders binnen ILG/PB. De TBO's en particulieren maken als (gebieds)partijen gebruik van de bodemdienst P-uitmijnen en vullen de dienst dan nader in. Deze partijen zullen ook concreet de grond aan agrariërs verpachten (met invulling van activiteiten conform de bodemdienst), dat doen de provincies zelf niet.

Voor een specifieke invalshoek van elk van deze partijen wordt verwezen naar het vorige hoofdstuk.

Agrariërs: aanbieders van de bodemdienst

Als de bodemdienst P-uitmijning voldoende aantrekkelijk is voor agrariërs zullen deze de dienst ook gaan aanbieden. Hiervoor is het wellicht nodig dat boeren zelf er ook meer gevoel bij krijgen door regionale bijeenkomsten over dit onderwerp te organiseren. LTO is vertegenwoordigd in de BG om hier verder mede vorm aan te kunnen geven.

En verder:

LNV-directie platteland staat meer op afstand maar heeft wel als belang dat de agrariërs via deze dienst ook een positieve rol kunnen spelen en een bijdrage kunnen leveren aan natuurontwikkeling (en waterkwaliteit) met behoud van inkomsten. Op het vlak van de bodemdienst heeft LNV-directie platteland verder in dit opzicht geen duidelijke mogelijkheden tot sturing of het ontwikkelen van faciliterend instrumentarium.

LNV-directie natuur heeft belang bij het realiseren van de EHS en de betrokkenheid van de TBO's en particulieren bij grondverwerving en FV. In het geval van de directe relatie tussen LNV en SBB, zal SBB na het uitmijnen/inrichten aan de natuurdoelen werken en verantwoording afleggen aan LNV-directie natuur. Op het vlak van de bodemdienst heeft LNV-directie natuur verder geen duidelijke mogelijkheden tot sturing of het ontwikkelen van faciliterend instrumentarium.

DLG-BBL is er altijd wel bij betrokken: ofwel als verwerfer/inrichter, ofwel als controleur van de regeling, ofwel als de partij die in opdracht van de provincie de informatie aanlevert over begrenzing, zoekgebieden etc. De provincie beschikt over de budgetten en zit aan het stuur van de uitvoering. De provincie is opdrachtgever van DLG-BBL: DLG-BBL is dus de uitvoerende partij. De provincie is sturend, ook qua instrumentarium. DLG is volgend.

De Sense of Urgency is met name groot bij de provincies. Het momentum is daar. Twee jaar geleden is bij het opstellen van de CGBD al geopperd ook een pakket voor uitmijnen op te nemen. Daar was toen echter nog onvoldoende kennis van en ervaring mee. Nu is er meer ervaring opgedaan met deze maatregel waardoor er voldoende vertrouwen bestaat dat deze in verschillende situaties (maar nadrukkelijk niet alle) uitkomst kan bieden. Bovendien speelt nu heel duidelijk de discussie over de haalbaarheid van de normen voor de KRW. Dit leidt ertoe dat vooral de provincies een hele duidelijke win-win situatie voor ogen hebben door P-uitmijning in te zetten voor zowel natuurontwikkeling als waterkwaliteit. Deze kans wil men grijpen door aan te sluiten bij de mogelijkheden en opgaven van ILG en de herziening van het Programma Beheer daarbinnen.

Commitment en draagvlak is bij alle bij de BG betrokken partijen groot te noemen. LNV en DLG denken graag mee om de bodemdienst mogelijk te maken. LNV-directie platteland stelt hiervoor ook financiering ter beschikking. LTO wil graag mee blijven denken om het boerenbelang voldoende in te kunnen brengen en praktische haalbaarheid te toetsen. De provincies en SBB hebben een duidelijk gezamenlijk doel. Dit gemeenschappelijke belang wordt ook gedeeld door alle overige betrokken partijen (SBNL/FPG, NM, BL). Zij willen geïnformeerd blijven en meedenken via een actief agendalidmaatschap.

Het is zinvol om IPO te informeren over ons project en welke plannen we hebben om de bodemdienst in de toekomst te faciliteren via de CGBD en het hernieuwde PB. De direct betrokken provincies en SBNL kunnen en willen zorgdragen voor agendering bij en afstemming tussen de verschillende (IPO)overleggen.

Op basis van de hier geschetste kaders is het duidelijk dat er voor de betrokken partijen een win/win-situatie gecreëerd kan worden door een bodemdienst P-uitmijning te realiseren. Dit resulteert in de wil tot samenwerking aan een voor alle partijen geschikte invulling van een dergelijke dienst. In de loop van het project werd al duidelijk dat door de gesprekken een beweging in gang is gezet "van hakken naar tenen". De oorspronkelijke impasse is opgelost en er is een positieve wil tot vervolgacties.

De huidige leden van de BG zouden gezamenlijk ook een consortium voor een vervolgproject kunnen vormen. De overige betrokken partijen kunnen als agenda-lid hun inbreng geven.

Oorspronkelijke aanvraag en mogelijkheden voor vervolg SKB

Oorspronkelijke aanvraag

De aanvraag voor een grant bij SKB had betrekking op de volgende activiteiten:

- a. het uitvoeren van noodzakelijke extra (proces)werkzaamheden als toespitsing van de inventarisatie-fase van het oorspronkelijke LNV-project;
- b. het schrijven van een gezamenlijk projectvoorstel als uitbreiding van het oorspronkelijke LNV-project.

Ad a:

De SKB heeft in eerste instantie alleen onderdeel a. goedgekeurd. Dit onderdeel is in deze rapportage beschreven. In onderdeel a. zijn de volgende stappen gezet van projectidee naar nieuw projectvoorstel:

- de partijen uit de bestaande begeleidingsgroep (LNV, DLG, Staatsbosbeheer, LTO) committeren zich aan het te vormen consortium;
- uitbreiding van het consortium met een beperkt aantal nieuwe partijen (te weten de provincies Gelderland en Noord-Brabant en de particuliere terreinbeherende instanties als agenda-leden: Natuurmonumenten, Brabants Landschap en FPG/SBNL);
- nagaan van de randvoorwaarden voor praktische/beleidsmatige implementatie van de bodemdienst: procesmatige/organisatorische knelpunten verhelderen.

Ad b:

Onderdeel b. zou alsnog door SKB gehonoreerd kunnen worden. Dat ligt bij oplevering van deze rapportage met betrekking tot onderdeel a. dan ook voor bij de SKB.

Als invulling van onderdeel b. zou een gezamenlijk projectvoorstel worden geschreven om de bodemdienst daadwerkelijk te implementeren bij provinciale overheden en terreinbeherende organisaties. Hoe kan P-uitmijning als bodemdienst organisatorisch en beleidsmatig worden ingebed bij de betrokken organisaties (met name provincies en terreinbeherende organisaties)?

Mogelijkheden voor vervolg

Doel van het te schrijven projectvoorstel kan zijn:

1. om nadere uitwerking te geven aan het realiseren van de geïdentificeerde randvoorwaarden, zoals opname in CGBD en PB;
2. om de gesignaleerde knelpunten, zoals voldoende inzicht in kosteneffectiviteit van P-uitmijning, op te lossen; en
3. om de gesignaleerde oplossingsrichtingen verder uit te werken, bijvoorbeeld spoor 3: P-uitmijning als bodemdienst voor waterkwaliteit.

Ad 1. Nadere uitwerking van randvoorwaarden, m.n. opname van bodemdienst in CGBD en PB

Wat betreft het treffen van voorbereidingen voor de opname van P-uitmijning in CGBD. Te denken valt aan het beantwoorden en beschrijven van o.a. de volgende vragen:

- o Wat moet je er voor doen en laten?
- o Wat moet je doen als resultaten achterblijven bij verwachting?
- o Hoe ga je checken/handhaven? Monitoring? Opstellen meetprotocol?
- o Hoe ga je belonen? Via inspannings- of resultaatverplichting?
- o Zijn er belangrijke verschillen tussen uitmijnen t.b.v. natuur en t.b.v. waterkwaliteit: twee verschillende pakketten nodig?

*Op basis van de resultaten van deze verkennende studie kunnen genoemde aspecten verder worden uitgewerkt in een vervolg-project: Inzicht in technische mogelijkheden en economische aspecten van een bodemdienst fosfaatuitmijning onder verschillende omstandigheden. Dit zou kunnen plaatsvinden in combinatie met een concrete P-uitmijnpilot waarin bovengenoemde vragen in/met de praktijk verder worden beantwoord, mogelijk ook in samenhang met de organisatorische aspecten van de bodemdienst (eventueel samen met LBI)
→ organisatie pilot en uitvoeren vervolgstudie*

Ad 2. Oplossen knelpunten, m.n. inzicht in kosteneffectiviteit van P-uitmijning t.o.v. alternatieven

Wat betreft een innovatie-proces kunnen de volgende fases worden onderscheiden:

1. Techniek: haalbaar concept. Techniek is haalbaar/bewezen.
2. Organisatie: inbedding wat betreft economie/financiën, regelgeving en organisatie.
3. Participatie: acceptatie door de betrokken partijen.
4. Monitoren, evalueren, leren → aanpassen van 1 tot en met 3 op basis van realiteits-check.

Van innovatie-stap 1 is in dit project verondersteld dat het een bewezen techniek betreft.

We hebben ons dus in eerste instantie op stap 2 en 3 van het innovatie-proces gericht.

Op basis van stap 4 blijkt er echter nog wel discussie te zijn over de techniek van P-uitmijning: is het inderdaad proven technology (stap 1) en is deze kosteneffectief (vergeleken met ander opties zoals afgraven)?

Zowel in het wetenschappelijk onderzoek als bij de TBO's worden hier kanttekeningen bij geplaatst. Het gaat dan met name om de vragen: Werkt het wel voldoende? Duurt het niet te lang? In welke situaties is het nu precies toepasbaar? Daarom wordt inmiddels door Alterra, NMI en SBNL gewerkt aan een Beslissings Ondersteunend Systeem (BOS) ten aanzien van de onderbouwing van de keuze voor uitmijnen, afgraven of andere opties. Dit BOS gaat met name in op kosten en technische haalbaarheid in verschillende situaties.

Dit BOS verdient, samen met de resultaten van het project dat voorgesteld wordt ad 1, aandacht via bijvoorbeeld workshops met betrokken actoren: onderzoekers, provincies, TBO's, DLG en boeren. Zo kan gezamenlijk meer inzicht worden gekregen in nut en mogelijkheden van P-uitmijning en hoe/waar/wanneer deze techniek het best is in te zetten.

Het organiseren van dergelijke workshops zou onderwerp kunnen zijn van een vervolg-project → organisatie workshops met stakeholders

Ad 3. Oplossingsrichting uitwerken: verkenning Bodemdienst P-uitmijning voor waterkwaliteit

In het geval van spoor 3 zijn de boeren de aanbieders van de dienst en zijn de provincies en waterschappen de vragers. Samen met de terreinbeheerders zullen deze gebiedspartijen in gezamenlijk overleg steeds de gezamenlijke opgave en de daarbij in te zetten middelen (zoals een bodemdienst, optie 8) bepalen. Dit kan dan o.a. als maatregel binnen een stroomgebiedsbeheersplan ten dienste van de te behalen KRW-doelen.

Door de huidige BG wordt voorgesteld om het water-spoor meteen mee te nemen. Er is namelijk sprake van een win-win situatie als parallel aan de lopende actie een bodemdienst P-uitmijning voor een betere waterkwaliteit wordt ontwikkeld. Het is echter nog wel de vraag in hoeverre de beoogde bodemdiensten overeenkomen en/of verschillen. Dit zou in het kader van een nieuw SKB-project uitgezocht kunnen worden. Daarbij kunnen de volgende doelstellingen worden onderscheiden:

- Het verkennen van draagvlak voor een bodemdienst fosfaat-uitmijning voor het verbeteren van de waterkwaliteit bij belangrijke "water-actoren". Sommige waterschappen zijn nog steeds afwachtend m.b.t. hun rol t.a.v. de KRW. Om te beginnen lijkt het daarom het meest praktisch om de water-wereld in eerste instantie centraal te betrekken via de Unie van Waterschappen (Marianne Mul) en via het ministerie van V&W (Wilbert van Zeventer & Douwe Jonkers).
- Het betrekken van deze actoren bij het ontwikkelen van een bodemdienst fosfaat-uitmijning voor het verbeteren van de kwaliteit van oppervlaktewater;
- Nagaan of een bodemdienst fosfaat-uitmijning voor het verbeteren van de waterkwaliteit mogelijk is binnen de wet- en regelgeving, of dat de regelgeving moet worden aangepast.

De verwachte resultaten van een dergelijk project zijn:

- Inzicht in het draagvlak voor een bodemdienst fosfaatuitmijning bij betrokken actoren, zowel bij mogelijke vragers (ministerie van V&W, provincies, waterschappen) als bij mogelijke aanbieders (boeren) van de dienst;
- Duidelijkheid en eensgezindheid over de rol en betrokkenheid van verschillende actoren bij een bodemdienst fosfaat-uitmijning ten behoeve van waterkwaliteit;
- Inzicht in inpasbaarheid van het instrument binnen wet- en regelgeving.

De voorgestelde proceswerkzaamheden kunnen als volgt worden onderverdeeld:

- Gesprekken met diverse actoren, waaronder vertegenwoordigers van ministerie van V&W, provincies, waterschappen en boeren. De gesprekken zullen worden gevoerd in groepsverband en met individuele actoren. Verschillende vertegenwoordigers van de organisaties zullen worden benaderd.
- Nagegaan zal worden welke zaken (aanvullend) moeten worden geregeld om een bodemdienst fosfaat-uitmijning mogelijk te maken en wat daarbij de rol is van de verschillende actoren. De fosfaatproblematiek speelt vooral in de Provincies Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel, zodat de aandacht met name op deze 3 provincies wordt gericht. Aandacht zal worden besteed aan de relatie met KRW, aan ILG en de Catalogus Groenblauwe Diensten.
- Afstemming met de ontwikkeling van een bodemdienst voor natuurontwikkeling. Nagegaan wordt welke resultaten uit dat project bruikbaar zijn voor een eventueel te ontwikkelen bodemdienst P-uitmijning voor een verbetering van de kwaliteit van oppervlaktewater.

→ krachtenveldanalyse waterwereld en inventarisatie opties voor de organisatie van de inbedding van de bodemdienst P-uitmijning t.b.v. waterkwaliteit

Mogelijke invulling consortium voor vervolg (zie voorstellen nr. 1-3)

Partij	Nr.	Rol	Contactpersoon	Betrokkenheid bij SKB
Ministerie LNV - directie platteland	1 – 3	Facilitator/beleids-maker	Marian Hopman	Onderdeel SKB-netwerk
Ministerie LNV - directie natuur	1, 2	Facilitator/beleids-maker	Ruben Post	Nog niet in SKB-netwerk
DLG-centraal	1 – 3	Klankbord	Carla Roghair	Onderdeel SKB-netwerk
DLG-zuid	1, 2	Klankbord	Roy de Beijer	Nog niet in SKB-netwerk
Provincie Noord-Brabant	1 – 3	ILG-regisseur	Ton Vermeer	Onderdeel SKB-netwerk
Provincie Gelderland	1 – 3	ILG-regisseur	Teun Spek	Nog niet in SKB-netwerk
LTO	1 – 3	Belangenbehartiger grondeigenaren	Mark Heijmans	Onderdeel SKB-netwerk
SBNL / FPG	1, 2	Particulier en agrarisch natuurbeheer/ belangenbehartiger grondeigenaren	Hans Veurink	Nog niet in SKB-netwerk
Staatsbos-beheer	1, 2	Terreinbeherende instantie	Eise Harkema	Nog niet in SKB-netwerk Verbreding naar landelijk gebied
Natuur-monumenten	1, 2	Terreinbeherende instantie	Bart van Tooren	Nog niet in SKB-netwerk Verbreding naar landelijk gebied
Brabants Landschap	1, 2	Terreinbeherende instantie	Arjen Simons	Nog niet in SKB-netwerk Verbreding naar landelijk gebied
NMI	1 – 3	Adviseur	Romke Postma	Onderdeel SKB-netwerk
DHV	1 – 3	Procesbegeleider	Simon Moolenaar	Onderdeel SKB-netwerk
PM: waterpartijen zoals UvW/V&W/ waterschap	3	KRW-regisseur	Marianne Mul Wilbert van Zeventer Douwe Jonkers	Nog niet in SKB-netwerk Verbreding naar landelijk gebied en water
PM: LBI	1	Adviseur pilot	Frans Smeding	Nog niet in SKB-netwerk

BIJLAGE 1 Fosfaatuitmijning

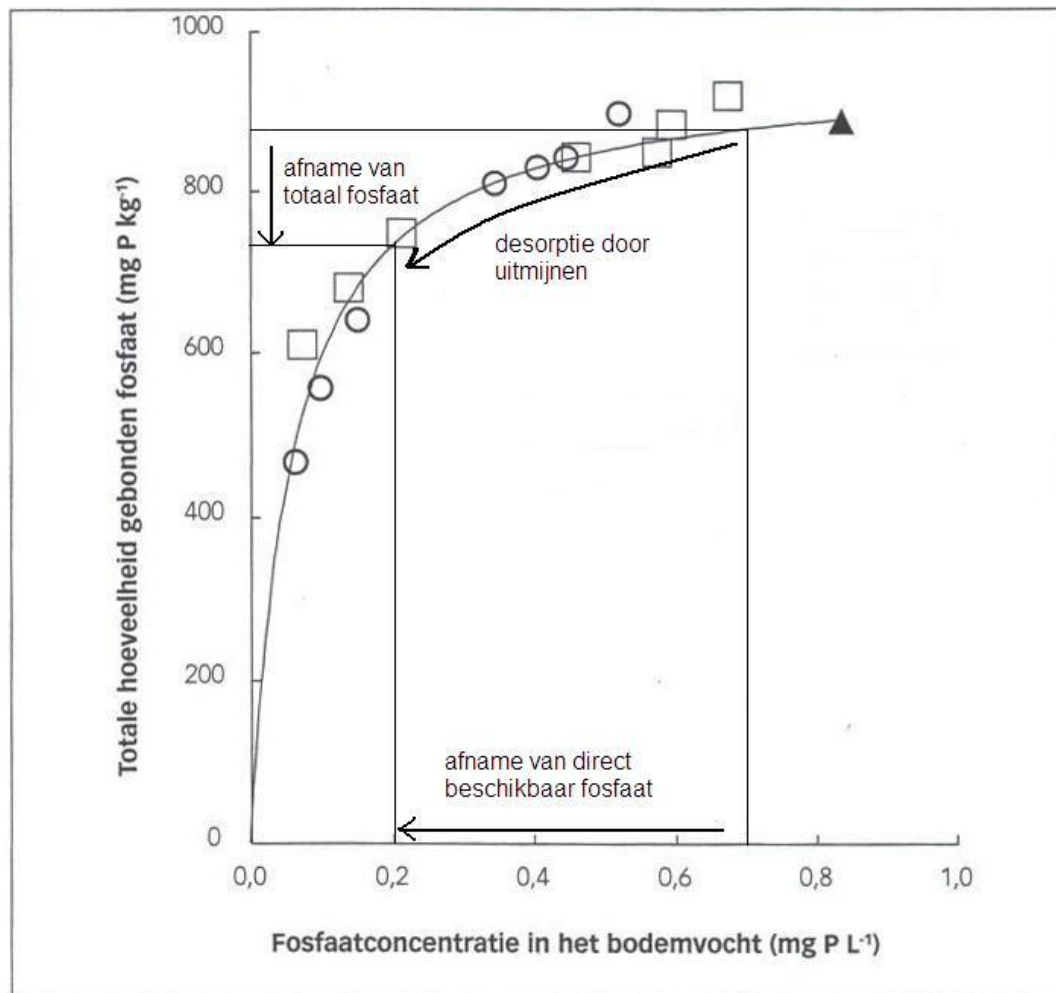
Wat is uitmijning van fosfaat?

- Bijzondere vorm van verschraling;
- Voorraden aan N en K lopen snel terug nadat grond uit productie wordt genomen, voor P geldt dat niet;
- P hoopt zich op in bodem, zodat er vaak sprake is van grote P-voorraden in voormalige landbouwgronden;
- Onttrekking van fosfaat uit bodem door gewas;
- Geoogste gewas(rest)en verwijderen van veld; bij gras: maaien en afvoeren;
- Om P-opname door gewas op peil te houden wordt, indien nodig, N en K toegediend.

Hoe werkt P-uitmijning?

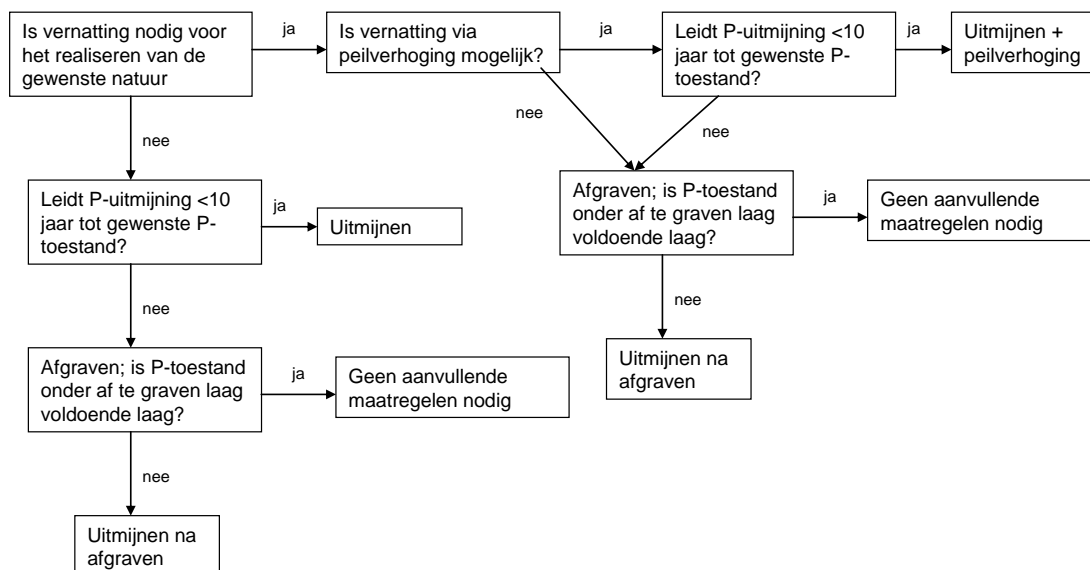
- Onttrekking van P door plantenwortels uit bodemvocht;
- Daardoor wordt gebonden P nageleverd (desorptie);
- P-desorptie verloopt langzaam;
- Daardoor daalt P-concentratie in bodemvocht snel.

Dit is toegelicht in Figuur B1.

Figuur B1. Fosfaatdesorptie-curve (op basis van publicaties Gerwin Koopmans)

Door de begeleidingsgroep is aangegeven dat er behoefte is aan een beslisschema dat kan worden gebruikt om te bepalen voor welke situaties P-uitmijning perspectief heeft. Te denken valt aan het beschrijven van situaties waarin uitmijning kan worden toegepast in plaats van afgraven, of in aanvulling op afgraven. Een aanzet van zo'n schema is weergegeven in Figuur B2.

Figuur B2. Aanzet voor schema voor het nemen van een beslissing over afgraven, uitmijning of een combinatie.

Kosten van afgraven zijn afhankelijk van

- Grondsoort (zand, klei, veen)
- Diepte van afgraven (b.v. 25 – 50 – 100 cm)
- Vervoer (binnen eigen terrein, < 5 km, > 5 km)
- Verwerking (verkopen, storten, etc.; verkopen is vaak niet zo makkelijk, omdat je de zode eerst dood moet spuiten, etc.)

Voor de verschillende situaties kan een inschatting worden gemaakt van de kosten. Uit informatie van DLG en SBNL is gebleken dat die kosten sterk kunnen variëren, maar dat ze mede in verband met aanvullende benodigde kosten voor aanvullende onderzoeken en/of vergunningen, minimaal 10.000 euro per ha bedragen en dat ze op kunnen lopen tot meer dan 25.000 euro per ha.

Nadat de inrichtingsmaatregelen, waaronder het afgraven zijn verricht, kan het terrein worden overgedragen aan een terreinbeherende organisatie, die het ontwikkelingsbeheer in gang zet om het gewenste natuurdoeltype te realiseren. Met dit beheer zijn uiteraard ook kosten gemoeid.

In een voorbeeld in Noordoost Groningen is er voor kosten voor uitmijning (3x maaien en afvoeren) circa 520,- + 110,- per ha per jaar beschikbaar (dit laatste bedrag is nodig als het maaisel niet aan dieren kan worden gevoerd; kan mogelijk gebruikt worden voor composteren), ofwel 630 euro per ha per jaar. Hiermee worden de kosten min of meer gedekt. Handhaving van een beheer gericht op uitmijning gedurende een periode van 10 jaar betekent dan een totale kostenpost van 6.300,- euro per ha. In aanvulling hierop is het, evenals voor afgraven, nodig om een grondmonster te nemen voor een bepaling van de hoeveelheid fosfaat op verschillende diepten in de grond. Dit zijn bijkomende kosten. In aanvulling daarop is het zinvol/nodig, dat in het geval van uitmijning het resultaat op het verloop van de P-toestand in de grond wordt gevolgd. Ook deze kosten moeten worden meegerekend. Daarnaast zijn er ook andere beheerkosten (bijv. waterschapslasten) voor een TB-heerder voordat hij met een vergelijkbaar beheer als na afgraving kan starten. Bovendien kan nog sprake zijn van kosten voor de afvoer van dierlijke mest, aangezien in het geval van uitmijnen geen dierlijke mest op het perceel mag worden aangewend.

Als het nodig is om t.b.v. de gewenste natuurontwikkeling tevens te vernatzen en indien peilverhoging mogelijk is, kan uitmijning worden gecombineerd met peilverhoging. De kosten van uitmijning moeten dan worden verhoogd met de kosten van peilverhoging.

BIJLAGE 2 Beleidsdoelen, wet- en regelgeving voor nieuw te vormen natuur

Hierna worden enkele onderdelen van het bestaande beleid en van de wet- en regelgeving die van belang zijn voor de omzetting van landbouw naar natuur beknopt behandeld:

- [De Ecologische Hoofdstructuur \(EHS\)](#) is een belangrijk onderdeel van het nationale natuurbeleid. Het is een netwerk van natuurgebieden, dat de ruggengraat voor natuur in Nederland vormt. Binnen de grenzen van de EHS wordt de omzetting van landbouwgrond in natuur gestimuleerd. Niet alle grond die wordt aangekocht binnen de EHS wordt echter omgezet in natuur. Dit beleid wordt op provinciaal niveau concreet uitgewerkt.

De taakstelling voor nieuwe natuur die in het kader van de EHS verworven dient te worden door DLG-BBL voor overdracht aan SBB, Natuurmonumenten en Provinciale landschappen is 111.741 ha, aangevuld met 16.303 ha voor robuuste verbindingen en 6.500 ha voor natte natuur (ICES). Daarvan was per 31-12-'05 67.248 ha (exclusief 20.412 ha ruilgrond) verworven en is 48.106 ha ingericht als nieuwe natuur (Milieu- en Natuurcompendium; <http://www.mnp.nl/mnc/index-nl.html>). Dit betekent dat er van de 111.741 ha nog 63.635 ha ingericht zou moeten worden. Van de arealen die worden overgedragen naar TBO's gaat in principe 50% naar SBB, 25% naar Natuurmonumenten en 25% naar de Landschappen (Rapport Nulmeting rentetaakstellingen MJP2-doelen in het ILG).

De totale taakstelling voor particulier natuurbeheer komt op 42.771 ha, te realiseren in 2018. Op 31-12-'05 was daarvan 3.288 ha gerealiseerd, dat wil zeggen dat er langdurige beheerregelingen met particuliere eigenaren waren afgesloten. In hoeverre deze hectaren zijn ingericht is LNV niet bekend (Milieu- en Natuurcompendium; <http://www.mnp.nl/mnc/index-nl.html>). Dit betekent dus dat er per 31-12-'05 nog 39.483 ha nieuwe natuur door particulieren moet worden gevormd.

Tabel B1. Overzicht landelijke taakstelling en voortgang MJP2-doelen (peildatum 1-1-'05; Uit: "Nulmeting restanttaakstellingen MJP2-doelen in het ILG").

Omschrijving	Taakstelling, in ha	Restant per 1-1-'05, in ha
Totaal	275.000	
Staatsbosbeheer	67.272	16.147
Overige terrein-beherende organisaties	67.272	29.497
- Natuurmonumenten		- 14.748
- Landschappen		- 14.748
Particulieren	42.771	38.081
(Agr. Natuurbeheer	97.685	63.095)

Uit Tabel B1 blijkt dat het restant nieuw te vormen natuur door particulieren relatief groot is. In een gesprek met beleidsmedewerkers van de provincie Noord-Brabant werd gemeld dat de taakstellingen mogelijk worden aangepast en dat er nog een verschuiving plaats kan hebben van particulieren naar TB-organisaties.

- Sinds de [Wet Inrichting Landelijk Gebied \(WILG\)](#) vanaf 1-1-07 van kracht is geworden, is de verantwoordelijkheid van de provincies toegenomen, omdat de provincies sindsdien de regie voeren. Op dit moment vormt het budget voor EHS inclusief Programma Beheer een vrij fors aandeel van het ILG-geld (ca. ¾). Staatsbosbeheer neemt een uitzonderingspositie in ten opzicht van andere terreinbeheerders en particulieren omdat de financiering van het beheer dat door SBB wordt uitgevoerd niet uit de ILG-pot komt. SBB wordt als enige rechtstreeks door het rijk aangestuurd (de kerntaken van SBB zijn beschreven in de [Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer](#)). Aangezien dit blijvend is komt het rijksbudget voor beheer door SBB ook niet in aanmerking voor overheveling naar ILG. Wel is met de provincies afgesproken dat SBB het terreinbeheer afstemt met de provincies.

- Programma Beheer: tot 1-1-2007 bestond dit uit de Subsidieregeling Natuurbeheer (SN) en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN), maar deze regelingen zijn vanaf 1-1-2007 opgegaan in ILG en daarom zijn het nu provinciale regelingen geworden (PSN en PSAN). Deze regelingen bestaan uit subsidies voor inrichting en voor beheer, ze zijn bedoeld voor Particulieren en Terreinbeherende organisaties (behalve SBB) en ze worden uitgevoerd door DLG. Ze zijn geldig voor gebieden binnen de EHS. Per 1-1-'09 wordt het Programma Beheer aangepast, waarbij het een meer integrale invulling krijgen. Het is nog niet precies duidelijk hoe dat er uit komt te zien, maar het lijkt in de richting te gaan van regionale plannen, waarbij per regio meerdere doelen moeten worden geïntegreerd. Daarbij valt te denken aan natuur, cultuurhistorie, landschap, waterkwaliteit, waterhuishouding, etc. Tevens zal meer worden gestuurd op het eindresultaat.
- Catalogus Groenblauwe Diensten: systematiek die is ontwikkeld voor het belonen van groene en blauwe diensten door particuliere grondeigenaren en –gebruikers. Daarbij gaat het om het leveren van bovenwettelijke publieke prestaties gericht op realisatie van maatschappelijke wensen op terreinen als natuur, landschap, waterbeheer en recreatief medegebruik. Er wordt hetzelfde doel nagestreefd als met Programma Beheer (binnen EHS), maar de Catalogus is bedoeld voor gebieden buiten de EHS.